

Лекція 4 Психодіагностика міжособистісних взаємин.

Тема 10. Діагностика індивідуально – особистісних властивостей, що впливають на міжособистісні взаємини. Спостереження.

Дослідження у психодіагностиці підпорядковане методології науки – системі принципів побудови і способів організації наукового дослідження. Ці методологічні принципи втілюють неекспериментальний, експериментальний і психодіагностичний дослідницькі методи.

До не експериментального методу належать різні види (методики) спостережень, бесіди та метод вивчення продуктів діяльності.

Суть експериментального методу полягає у цілеспрямованому створенні умов, які з забезпечують активний вияв досліджуваного фактора (змінної) і реєстрацію змін, а також можливість активного втручання експериментатора у ситуацію дослідження і діяльність досліджуваного. Цей метод детально вивчається в експериментальній психології.

Психодіагностичний метод – спосіб дослідження, що дає змогу отримувати точні кількісні і якісні характеристики досліджуваних індивідуальних психічних властивостей особистості з дотриманням основних вимог розроблення і використання діагностичних методик - норми, надійності та валідності.

Основною особливістю психодіагностичного методу є його вимірювальнодослідна спрямованість, завдяки якій кількісно (і якісно) кваліфікується досліджуване явище. Психодіагностичний метод конкретизується в суб'єктивних, проєктивних, об'єктивних підходах, які охоплюють відомі методики.

За суб'єктивного підходу діагностування здійснюється на основі відомостей, які досліджуваний повідомляє про себе, тобто самоопису (самооцінювання) особливостей особистості, стану, поведінки у певних ситуаціях. Діагностування проводять за допомогою численних особистісних опитувальників, опитувальників стану і настрою, думок, а також опитувальників-анкет тощо.

Проєктивний підхід полягає у діагностуванні на основі аналізу особливостей взаємодії із зовнішньо нейтральним, знеособленим матеріалом, який через невизначеність (слабо структурованість) стає об'єктом проєкції.

До методів проєктивного підходу належать конститутивні, конструктивні, інтерпретативні, катартичні, експресивні, імпресивні, адитивні методики. Об'єктивний підхід передбачає, що діагностування здійснюється на основі успішності (результативності) і способу (особливостей) виконання діяльності. Він охоплює методи діагностики особистісних якостей (спрямовані на "вимірювання" інтелектуальних особливостей особистості); тести інтелекту (встановлюють рівень її інтелектуального розвитку); тести спеціальних здібностей (призначені для вимірювання рівня розвитку окремих складових інтелекту і психомоторних функцій, що забезпечують ефективність у вузьких сферах діяльності); тести досягнень (визначають ступінь володіння певними знаннями, вміннями і навичками).

2 слайд

Неекспериментальні психологічні методи:
Спостереження

Самоспостереження (рефлексія)

Анкетування

Бесіда

Архівний метод

Контент-аналіз

Проективні методики

Діагностичні методи :

Тести здібностей

Тести умінь та навичок

Тести на сприйняття

Опитувальники

Думки

Естетичні тести

Ситуаційні тести

Ігри

Фізіологічні тести

Експериментальні методи:

Природний експеримент

Моделювальний експеримент

Лабораторний експеримент

Методи наукових досліджень – це шлях досліджень, спосіб пізнання, прийоми і засоби, за допомогою яких здобуваються факти, використовувані для доведення положень, з яких, у свою чергу, складається наукова теорія.

У психології використовуються як загальнонаукові, так і специфічні методи. Специфіка психічної діяльності вимагає розробки й застосування спеціальних методів її пізнання та формування.

Спостереження здійснює пізнання за допомогою прямого контакту, ґрунтуючись на показаннях органів чуття, тому воно є першим в історії науковим прийомом.

Методи психології (спостереження, експеримент та інших.) мають характерні особливості. Ці особливості дозволяють виділити їх як окремих вид досліджень. Спостереження у психології відрізняється типом ставлення до об'єкта (наприклад, у розмові чи експерименті фахівець створює спеціальні умови, що викликають, те чи інше явище).

З методологічної погляду йому притаманна універсальність, тобто можливість використання спостереження стосовно широкого кола різних психічних явищ, і навіть гнучкість (наявність можливості змінювати «поле охоплення» об'єкта чи гіпотезу у процесі дослідження) і мінімальні вимоги до технічного, апаратного забезпечення процедури. У цьому всі методи психології: спостереження, експеримент та інші сильно відрізняються.

У науковій літературі терміни «спостереження», «об'єктивне спостереження» та «зовнішнє вживання» часто використовуються як синоніми. Психічне життя — складне явище, недоступне прямому погляду ззовні, приховане від сторонніх очей. Тому спочатку єдиним методом психології була інтроспекція (самоспостереження), і з розвитком науки зовнішнє спостереження стало застосовуватися, коли здійснювалося спостереження за людиною (психологія, соціологія та інші науки).

Цей метод психологічного дослідження, який полягає у спостереженні за об'єктом дослідження, реєстрації та поясненні психологічних фактів. Метод спостережень характеризується безпосереднім сприйняттям явищ і процесів у їхній цілісності і динаміці.

Спостереження як метод психологічного дослідження відрізняється від звичайного спостереження тим, що попередньо планується і проводиться з дотриманням певних вимог. Зокрема, воно передбачає етап висування і перевірки *гіпотези* – судження про природу і сутність явища, що вивчається. Спостереження ведеться за планом, фіксується, в тому числі й з використанням технічних засобів. Застосування цього методу потребує спостережливості дослідника – вміння помічати характерні риси людини. **Недоліки цього методу – вплив на результати спостереження рівня кваліфікації та індивідуально-психологічних особливостей спостерігача, його ставлення до об'єкта спостереження, невідконтрольність досліджуваного об'єкта, часто довга тривалість цього методу дослідження.** Проте лише спостереженню психіка відкриває себе як осередок життя людини, тобто у її цілісності й повноті.

Позитивною стороною спостереження є також те, що під час спостереження не порушується природний хід психологічних явищ. **Недоліком – те, що дослідник змушений чекати, коли виникне явище, яке його цікавить.**

Різновидом спостереження є *самоспостереження (інтроспекція)* – вивчення дослідником особливостей власного внутрішнього світу. Переживаючи певний психічний стан, він в той же час спостерігає за собою, за своїми відчуттями, порівнює з аналогічними даними, що повідомляються йому. Цей метод має ще більше недоліків, ніж спостереження, проте й непересічну цінність, адже це прямий шлях людини до *самопізнання*. Самоспостереження стає тут *самоаналізом* – способом проникнення у сутність свого Я. Психологи використовують такі продукти самоспостережень: щоденники, автобіографії, листи, спогади.

Слайд3

Види спостережень.

Життєве і наукове.

Життєве – обмежується описуванням зовнішніх явищ, реєстрацією фактів. Відповідь про причини тих чи інших вчинків. Життєве спостереження відрізняється своєю випадковістю, неорганізованістю, безплановістю.

Наукове – передбачає наявність чіткого плану фіксування отриманих результатів у спеціальному щоденнику, формуванні гіпотези, яка пояснює психологічну природу спостережуваного явища, наявність узагальнень та висновків.

Зовнішнє і внутрішнє.

Зовнішнє (об'єктивне) – збір даних про психологію і поведінку людини шляхом прямого спостереження зі сторони.

Внутрішнє (суб'єктивне) або самоспостереження – використовується тоді, коли психолог-дослідник вивчає явища в тому вигляді, в якому вони відбиваються безпосередньо в його свідомості. Психолог-дослідник спостерігає за своїми образами, думками, почуттями, переживаннями.

Вільне і стандартизоване.

Вільне – не має наперед встановлених рамок, програми, процедури проведення.

Стандартизоване – має наперед встановлені рамки, програму, процедуру проведення.

Включене і стороннє.

Включене – дослідник виступає в ролі безпосереднього учасника того процесу, за ходом якого він веде дослідження.

Стороннє – не передбачає особисту участь спостерігача в тому процесі, який він вивчає.

Кожен з названих видів спостереження має свої особливості і використовується там, де він може дати найбільш достовірні результати.

Зовнішнє спостереження менш суб'єктивне, ніж самоспостереження і частіше використовується там, де ознаки, за якими потрібно спостерігати, легко можуть бути виділені і оцінені зовні.

Внутрішнє спостереження є незамінним і часто виступає єдиним доступним методом збору психологічної інформації у тих випадках, коли відсутні надійні зовнішні прояви, які цікавлять дослідника.

Вільне спостереження проводиться у тих випадках, коли неможливо точно визначити, що потрібно спостерігати, коли ознаки явища, яке вивчається, і його ймовірний хід наперед невідомі досліднику.

Стандартизоване спостереження краще використовувати тоді, коли у дослідника є точний і повний перелік ознак, які характерні для феномену, що вивчається.

Включене спостереження корисно у тому випадку, коли психолог може дати правильну оцінку явищу, лише відчувши його на самому собі. Але коли під впливом особистої участі дослідника його сприйняття й розуміння події може бути перекручене, то краще звертатися до стороннього спостереження, використання якого дозволяє більш об'єктивно судити про спостережуване.

Слайд 4

Види спостереження

Види спостереження у психології дуже різноманітні. Вичерпної єдиної класифікації немає, тому перерахуємо лише основні.

- Систематичне та випадкове.
- 2. Відкрите чи приховане.
- 3. Польове та лабораторне.
- 4. Лонгітюдний, періодичний і одиничний.

Слайд 5

Класифікація

Види методу спостереження визначаються цілями, предметом та ситуацією дослідження.

Як правило, виділяють такі види спостереження:

Об'єктивне – самоспостереження.

Польове – лабораторне.

Індивідуальне – колективне.

Випадкове – навмисне.

Систематичне – несистематичне.

Повне – неповне.

Суцільне – вибіркове.

Констатуюче – оцінювальне.

Стандартизоване – не стандартизоване.

Відкрите – приховане.

Увімкнене – не включене.

Пряме – непряме.

1. Систематичне та випадкове. Систематичне характеризується регулярністю, повторюваністю протягом усього періоду вивчення. Проміжки часу між спостереженнями визначаються зовнішніми умовами, природою об'єкта, що вивчається.

2. Відкрите чи приховане. Дані види спостереження у психології характеризують позицію спостерігача до об'єкта дослідження. Наприклад, при прихованому спостереженні

дослідник дивиться через скло Гезелла на об'єкт вивчення, а при відкритому — спостерігач бачить дослідника.

Як підвид сюди належить і включене спостереження, коли суб'єкт сам є членом групи, учасником подій. Включене спостереження може бути як відкритим, так і прихованим (наприклад, якщо дослідник не повідомляє про те, що він є, іншим членам групи).

Деякі види спостереження є проміжними між включеним і невключеним спостереженням. Наприклад, коли педагог вивчає поведінку учнів під час уроку: тут дослідник входить у ситуацію, але інакше, ніж об'єкти вивчення, їхні позиції нерівноправні стосовно управління ситуацією.

3. Польове та лабораторне. Польове проводиться у природних для спостережуваного умовах, має на увазі відсутність будь-якої ініціативи з боку дослідника. Дане спостереження в психології дозволяє вивчити природне життя об'єкта, що спостерігається. До його недоліків ставляться трудомісткість, і навіть неконтрольованість ситуації дослідником, неможливість систематичного спостереження. Лабораторне надає можливість вивчати об'єкт у контрольованій, зручній для дослідника ситуації, проте може суттєво спотворити результати дослідження.

З погляду термінології, здається, краще використовувати термін «природний», а не «польовий». Перший термін відображає основне положення цього методу — природність ситуацій, що спостерігаються, і поведінки незалежно від специфіки середовища. Назва «поле» мимоволі асоціюється з умовами відкритого простору, зі спостереженнями на свіжому повітрі, на природі. Це скоріше данина історичної традиції, коли наукові спостереження були пов'язані з натуралістичними дослідженнями природи або етнографічними замальовками. Для збагачення словникового запасу можна запропонувати як синонім «природне спостереження». Тим не менш, термін «природне спостереження» краще, особливо якщо взяти до уваги такі міркування про лабораторне спостереження.

4. Лонгітюдний, періодичний і одиночний. Ці види виділяються за часом організації дослідження. Лонгітюдний («подовжній») здійснюється протягом тривалого часу, часто декількох років, а також передбачає безперервний контакт спостерігача з об'єктом. Результати такого дослідження відзначаються як щоденників, які широко охоплюють спосіб життя, поведінка, різні звички досліджуваного об'єкта.

Періодичне спостереження – найпоширеніший вид тимчасової організації дослідження. Воно здійснюється протягом деяких точно визначених проміжків часу. Одиночні, або одноразові, спостереження проводяться у вигляді опису окремого випадку, який може бути типовим, так і унікальним при вивченні того чи іншого феномену або процесу.

Об'єктивне — спостереження із боку. Тобто спостереження за об'єктами поза спостерігачем. Як самостійний метод дослідження, він використовується у всіх галузях психології; Особливо широко він застосовується в соціальній психології, психології розвитку (порівняльній, вікової та особливо дитячої), психології освіти та більшості галузевих психологічних дисциплін (медична, спортивна, політична і т.д. психологія). Він є невід'ємною частиною майже всіх емпіричних психологічних способів. Це синонім зовнішнього спостереження.

Самоспостереження (інтроспекція) — спостереження суб'єкта за самим собою, за актами власної свідомості та поведінки. Як провідний метод, він використовувався на ранніх етапах розвитку психології щодо проблем загальної психології, особливо психічних процесів. Нині він часто використовується як самостійний метод. Як основний елемент, він входить до складу аутогенного тренування, аутогіпнозу, психологічного тренінгу, де потрібне навчання управлінню власним досвідом та поведінкою. В цілому, інтроспекція є

частиною різних сучасних методів, що вимагають словесного опису своїх вражень, реакцій та дій, тобто всіх «суб'єктивних» методів та багатьох «проективних» методів. Побічно інтроспекція проявляється у документальних джерелах, що піддаються психологічному аналізу: Листи, щоденники, автобіографії.

Види об'єктів

Слайд 6

Спостереження та експеримент у психології, як і інші методи, можуть мати такі об'єкти дослідження:

- Людина (або тварина);
- ціла група людей.

Предметом спостереження може бути, зазвичай, лише зовнішній компонент діяльності (рухи, переміщення, дотики, спільні дії, мовні акти, міміка, зовнішні прояви вегетативних реакцій, і навіть різні ситуації як спонтанні, і організовані).

Розберемо об'єкти спостереження

Слайд 7

Об'єкт та предмет спостереження. *Об'єктом*

зовнішнього спостереження може бути окрема людина, група людей чи спільність. Об'єкт спостереження характеризується унікальністю, неповторюваністю, дуже малою чи дуже великою тривалістю психічних явищ.

Головна проблема, що виникає під час проведення спостереження, – вплив присутності спостерігача. Щоб мінімізувати цю дію, спостерігач повинен «примелькатися», тобто частіше бути присутнім у навколишньому середовищі, займатися якоюсь справою, не акцентувати увагу на спостережуваному. Крім того, можна пояснити присутність спостерігача якоюсь прийнятною для спостережуваного метою, або замінити людину-спостерігача реєструючою апаратурою (відеокамерою, диктофоном тощо), або вести спостереження із суміжного приміщення через скло з односторонньою провідністю світла (дзеркало Гезелла). Скромність, такт, вихованість спостерігача послаблюють неминучий вплив його присутності.

Існує також прийом *включеного*

спостереження, коли спостерігач є справжнім членом групи. Однак цей прийом тягне за собою етичну проблему – двоїстість позиції та неможливість проводити спостереження за собою як член групи.

Далі розберемо предмет спостереження

Слайд 7

Предметом

спостереження можуть бути лише зовнішні, екстеріоризовані компоненти психічної діяльності (особливості рухів та мовлення пацієнта):

- моторні компоненти практичних та гностичних дій;
- рухи, переміщення та нерухомі стани людей (швидкість та напрямок руху, зіткнення, поштовхи, удари);
- Спільні дії (групи людей);
- Мовні акти (їх зміст, спрямованість, частота, тривалість, інтенсивність, експресивність, особливості лексичного, граматичного, фонетичного ладу);
- міміка та пантоміміка, експресія звуків;
- Вияви деяких вегетативних реакцій (почервоніння або збліднення шкіри, зміна ритму дихання, потовиділення).

Слайд 8

Під час проведення спостереження виникає складність однозначного розуміння внутрішнього, психічного спостереження зовнішнього. У психології існує багатозначність зв'язків зовнішніх проявів із суб'єктивною психічною реальністю і багаторівнева структура психічних явищ, тому один і той же поведінковий прояв може бути пов'язаний з різними психічними процесами.

Позиція спостерігача

стосовно об'єкта спостереження може бути відкритою або прихованою. Включене спостереження також можна віднести до розряду відкритого чи прихованого залежно від того, повідомляє спостерігач факт спостереження чи ні.

Людина-спостерігач має вибірковість сприйняття, яка обумовлюється його установками, загальною спрямованістю діяльності. Певна установка активізує сприйняття, загострює чутливість до значних впливів, проте зайво фіксована установка призводить до упередженості. Загальна спрямованість діяльності може стати стимулом до переоцінки одних фактів та недооцінки інших (вчителі звертають увагу на пізнавальну діяльність, тренери – на особливості статури, спритність рухів, кравці – на крій одягу тощо).

Існує також феномен проєкції власного «Я» на поведінку, що спостерігається. Інтерпретуючи поведінку іншої людини, спостерігач переносить нею власну думку. Індивідуальні характеристики спостерігача (переважна модальність сприйняття – зорова, слухова та ін., здатність до концентрації та розподілу уваги, обсяг пам'яті, когнітивний стиль, темперамент, емоційна стійкість тощо) Хорошому спостерігачеві необхідне спеціальне тренування спостережливості, яке дозволяє дещо зменшити вплив індивідуальних характеристик.

Слайд 9

Залежно від ситуації виділяють польове спостереження, лабораторне спостереження та спровоковане спостереження у природних умовах.

Польове спостереження проводиться у природних умовах життя спостережуваного, спотворення поведінки у разі мінімальні. Даний вид спостереження дуже трудомісткий, оскільки ситуація, що цікавить дослідника, мало піддається контролю і тому спостереження найчастіше має вичікувальний характер.

Лабораторне

спостереження проводиться у зручнішій для дослідника ситуації, проте штучні умови можуть сильно спотворити поведінку людини.

Спровоковане

спостереження здійснюється у природних умовах, проте ситуація задається дослідником. У віковій психології це спостереження зближується з природним експериментом (спостереження у процесі гри, під час занять тощо. п.).

Слайд 10

Правила спостереження

При застосуванні цього методу існує низка правил:

1. Слід проводити систематичні, багаторазові дослідження у змінних і повторюваних ситуаціях, щоб виділити закономірності та випадкові збіги.
2. Не варто робити поспішні висновки, слід обов'язково робити альтернативні припущення про те, що стоїть за тією чи іншою поведінкою, та перевіряти їх.
3. Приватні ситуації та умови необхідно зіставляти із загальними, розглядаючи їх у контексті різних спільностей (особистості в цілому, загальної ситуації, стадії психічного розвитку, наприклад, по відношенню до дитини тощо), оскільки такий розгляд часто повністю змінює психологічний сенс.

Для того, щоб мінімізувати неточності та помилки дослідження, забезпечити його об'єктивність, як було зазначено, необхідно, щоб дослідник не видав своєї присутності. Потрібно зробити так, щоб спостерігач зміг бачити, сам при цьому залишаючись непоміченим як дослідник.

Цього можна досягти наступним:

- «набриднути», тобто зробити так, щоб об'єкт дослідження звик до присутності спостерігача — часто бути присутнім у полі його зору, ніби не звертаючи уваги на нього;
- пояснити наявність стороннього деякою метою, прийнятною для об'єкта вивчення, наприклад, вчителю в школі сказати про те, що ви хотіли б бути присутнім на уроці, щоб освоїти його методику;
- замінити спостерігача технікою, що реєструє психічні явища (відекамерою, наприклад), яка забезпечить точну фіксацію і менше бентежить спостережуемого;
- здійснювати вивчення з темної кімнати, суміжної з тією, де знаходяться спостережувані, наприклад, відокремленої від неї спеціальним склом Гезелла, з односторонньою світловістю;
- використовувати зйомку прихованою камерою.

Мета повинна бути чітко сформована, оскільки лише в окремих випадках випадкові спостереження призводять до важливих відкриттів.

Слайд 11, 12

Правила проведення спостережень

При проведенні дослідження важливо виконувати такі вимоги:

Заздалегідь визначитися з тим, який вид спостереження буде оптимальнішим, і скласти програму дослідження, виділивши найважливіші об'єкти та етапи.

В жодному разі не впливати на природний хід подій.

Спостереження має бути повторним та систематичним (особливо якщо це стосується вивчення особистості).

Досліджуючи психічні явища, спостереження необхідно проводити на різних об'єктах. Навіть якщо потрібно вивчити людину, докладнішу інформацію можна отримати, порівнюючи її з іншими.

Слайд 13

Характеристика спостереження як методу психологічного дослідження

Спостереження – це цілеспрямоване, організоване сприйняття та реєстрація поведінки досліджуваного об'єкта. Завдання спостерігача, як правило, не пов'язане з втручанням у «життя» шляхом створення спеціальних умов для прояву спостережуваного процесу або явища.

Від пасивного споглядання навколишньої дійсності спостереження відрізняється тим, що:

- підпорядковане певної мети;
- проводиться за певним планом;
- оснащено предметними засобами для здійснення процесу та фіксації результатів.

Слайд 14

Спостереження – активна форма чуттєвого пізнання, що дозволяє накопичувати емпіричні дані, утворювати початкові ставлення до об'єктів чи перевіряти вихідні припущення, що з ними. Термін «спостереження» використовується у трьох різних значеннях: 1) спостереження як діяльність; 2) спостереження як; 3) спостереження як методика.

Слайд 15

Спостереження як *діяльність*

відноситься до деяких сфер суспільної практики. Оператор енергосистеми спостерігає за показаннями приладів, черговий зміни проводить огляд обладнання за певним планом, лікар оглядає хворого, слідчий спостерігає за поведінкою підозрюваного тощо. Спостереження як діяльність спрямоване на обслуговування практичної діяльності: постановки діагнозу та уточнення процесу лікування; слідчому – для висування та перевірки версій та розкриття злочину; оператору енергосистеми – для ухвалення рішення про розподіл потоків електроенергії.

Слайд 16

Спостереження як *метод*

науки включає в себе систему принципів пізнавальної діяльності, положень про сутність та специфіку психологічного спостереження, про його можливості та обмеження, про гарматне оснащення та різновиди діяльності людини в ролі спостерігача. Спостереження як метод психології відрізняється універсальністю, тобто застосовністю до вивчення широкого кола явищ, гнучкістю, тобто можливістю при необхідності змінювати «поле охоплення» об'єкта, що вивчається, висувати і перевіряти по ходу спостереження додаткові гіпотези.

Специфіка спостереження як наукового методу психології полягає у типі ставлення до об'єкта вивчення (невтручання) та наявності прямого візуального чи слухового контакту спостерігача із спостережуваним. Основними характеристиками спостереження як методу психології є цілеспрямованість, планомірність, залежність від теоретичних уявлень спостерігача.

Слайд 17

Спостереження як *методика*

(Методика спостереження) враховує конкретне завдання, ситуацію, умови та знаряддя спостереження. Під методикою спостереження розуміється соціально фіксована, викладена зрозуміло іншим, предметно представлена система збирання та обробки емпіричних даних, яка адекватна чітко окресленому колу завдань. У зарубіжній психологічній літературі синонімом «методики спостереження» є «техніка спостереження». Методика спостереження містить найповніший опис процедури спостереження та включає: а) вибір ситуації та об'єкта для спостереження; б) програму (схему) спостереження у вигляді переліку ознак (аспектів) спостережуваної поведінки та одиниць спостереження з докладним їх описом; в) спосіб та форму фіксації результатів спостереження; г) опис вимог щодо роботи спостерігача; д) опис способу обробки та представлення отриманих даних.

Слайд 18

Одиниці спостереження, їх реєстрація

Одиниці спостереження — найпростіші чи складні дії об'єкта дослідження, доступні спостерігачеві. Для їх реєстрації використовуються спеціальні документи:

1. Картка спостереження. Вона необхідна, щоб реєструвати ті чи інші ознаки у формалізованому та найчастіше закодованому вигляді. Під час дослідження можна використовувати кілька таких карток, окремо кожної одиниці вивчення.

2. Протокол спостереження. Призначений для того, щоб фіксувати комбіновані результати у формалізованих та неформалізованих процедурах. Він відбиває взаємодію карток спостереження.

3. Щоденник спостережень. Психологія часто використовує різні журнали спостережень. Вони потрібні для того, щоб зафіксувати отримані результати дослідження. В них вказуються як різні відомості про сам об'єкт, але й скоєні під час вивчення дії спостерігача.

При записі результатів може застосовуватись також різна кіно- та відеоапаратура.

Слайд 19

Приклад використання спостереження

Добре розкривають метод спостереження психології приклади. Розглянемо конкретний приклад, де використовується цей прийом.

Наприклад, військовому досліднику необхідно з'ясувати, хто з військовослужбовців схильний до різних правопорушень, наприклад, користолюбства, пияцтва, насильства. Об'єктом спостереження є новоприбулі солдати.

Спочатку дослідник збирає через офіцерів підрозділів, яких ставляться об'єкти дослідження, інформацію про них. Ця інформація може бути отримана, наприклад, від тих, хто супроводжував новоприбулих до місця служби з призовного пункту, за допомогою бесіди, аналізу документів. При цьому необхідно особливо звернути увагу на те, в якому соціальному середовищі ріс і виховувався солдат (благополучна або неблагополучна, повна або неповна сім'я, що належить або не належить до групи з негативними ціннісними орієнтаціями), на її поведінку (притягувався чи ні в кримінальній чи адміністративній відповідальності), наявність або відсутність негативних характеристик з роботи або навчання), на його психологічні та фізіологічні характеристики (риса характеру, рівень розвитку та ін.).

Далі дослідник зазначає потенційно неблагополучних солдатів, аналізуючи отриману інформацію.

Разом з цим спостерігач визначає особливі ознаки, що дозволяють судити про схильність об'єктів до поведінки, що відхиляється. Вважається, що до осіб з відхиленою (девіантною) поведінкою належать солдати, поведінка яких не відповідає прийнятим у цьому суспільстві моральним та правовим нормам. Це може бути, наприклад, недоброчесне ставлення до службових обов'язків, непокоря командирам, образа товаришів по службі, впертість, спроби домінування і т.д.

Виходячи з цих ознак, дослідники за допомогою переважно випадкового спостереження збирають уточнюючу інформацію про всіх солдатів, а потім складається докладна програма дослідження.

Вивчає виділяє ситуації, категорії та одиниці спостереження, готує інструментарій (протоколи, картки, щоденники спостереження).

Наведемо ще приклади

Приклад ситуацій спостереження

Реалізуючи метод спостереження у психології наведемо приклади типових ситуацій:

— Навчальні заняття (навчальні заклади, підприємства). Під час такої діяльності визначається загальний рівень підготовки, умінь, знань, ступінь старанності, виявляється рівень згуртованості колективу загалом, ступінь його прагнення здобути знання.

— Перерви, години дозвілля. (навчальні заклади, підприємства) У цих ситуаціях спостерігача можуть цікавити теми розмов, лідери та його вплив на інших учасників діалогів, різні думки і погляди.

— Господарські роботи. Тут можуть становити інтерес ставлення до праці досліджуваних, різні відносини між колегами, учнями під час виконання господарських робіт, і навіть лідери і підлеглі. Важливо зазначити, що за наявності великих обсягів праці, і навіть у критичних ситуаціях (при землетрусі, пожежі, повені) особливо виявляються такі якості, як витримка, цілеспрямованість, згуртованість, взаємовиручка членів колективу.

Особливу роль грають різні конфліктні ситуації, у яких найяскравіше виявляються стосунки між колегами та їх поведінка. Важливо відзначити призвідників, а також вказати причини, динаміку та розв'язку конфлікту, визначити ролі різних учасників.

Слайд 20

Спостереження у педагогічній психології

Даний вид дослідження використовується в основному при вивченні особливостей поведінки учнів та педагогів, стилю їхньої діяльності. Тут важливим є дотримання двох основних умов: той за ким спостерігають не повинен знати, що є об'єктом дослідження; дослідник не втручати у діяльність наблюдаемого.

Спостереження у соціальній психології слід здійснювати за заздалегідь розробленою програмою. Фіксувати необхідно лише ті прояви активності об'єктів, які відповідають завданням та цілям дослідження. Найкраще використовувати відеозйомку, так як вона дозволяє вивчати явища неодноразово та забезпечує максимальну достовірність отриманих висновків.

У педагогічній психології в основному використовується невиключене спостереження, але іноді може проводитися і включене, що дозволяє досліднику відчувати на власному досвіді, які переживання відчувають. Однак при цьому слід прагнути зберігати об'єктивність.

Слайд 21

Засоби спостереження та етичний кодекс

Спостереження може здійснювати сам дослідник, або він може використовувати різні фіксуючі прилади — диктофони, камери і т. д. Важливо розуміти, що спостереження — це не експеримент, оскільки: по-перше, не змінює навколишню дійсність, а по-друге, спостерігач фіксує лише те, що бачить.

В Україні не існує чіткого кодексу ведення спостережень, але:

Потрібно заручитися згодою учасників на проведення дослідження. Винятком бувають лише спостереження, що проводяться у громадських місцях.

Психологи не повинні завдавати шкоди випробуваним, а якщо її не можна уникнути — знизити можливу шкоду.

Мінімізувати вторгнення в особисте життя.

Не розголошувати конфіденційні дані про учасників спостережень.

У психології спостереження вважається незамінним джерелом емпіричної інформації, адже тільки перебуваючи на самоті або звичних умовах людина скидає всі маски, дозволяючи емоціям взяти гору над розумом, оголюючи тим самим свою справжню сутність.

Тут воно може бути як суцільним, так і вибіркоvim. Якщо спостереження охоплює багато сторін поведінки спостережуваного одночасно, протягом тривалого часу, і здійснюється у відношенні або одного або декількох дітей, воно називається суцільним. При цьому найчастіше відзначається певна вибірковість: критерієм відбору є новизна. При здійсненні вибіркового спостереження вказується і оцінюється лише одна конкретна сторона поведінки дитини, що вивчається, або ж її поведінка в окремих, певних ситуаціях, через деякі проміжки часу (Ч. Дарвін спостерігав за проявом емоцій свого сина, а вітчизняний лінгвіст А. Н. Гвоздев записував промову своєї дитини протягом перших восьми років її життя).

Цінність даного прийому у віковій психології у тому, що для застосування цього методу не існує жодних вікових обмежень для досліджуваного об'єкта. Відстеження життя спостерігається протягом довгого часу і дозволяє знайти переломні моменти, критичні періоди у його розвитку.

Висновки:

1

Спостереження – це дослідницький описовий психологічний метод збору первинної соціологічної інформації, що стосується об'єкта, що вивчається.

Метод спостереження належить до загальнонауковим і широко використовуваним у природознавстві та повсякденному житті. Цей найстаріший психологічний метод застосовується там, де особливе значення має фіксація поведінки людини у різних умовах – насамперед, у клінічній, соціальної психології, педагогічній психології, психології розвитку та психології праці.

Спостереження необхідно застосовувати комплексно з іншими методами збору інформації.

Спостереження дає можливість краще зрозуміти сенс дій спостережуваних, їхню поведінку в тій чи іншій ситуації, суть їхніх реакцій на події, що відбуваються.

Метод спостереження одночасно є найпростішим і найскладнішим, у психології його можна використовувати як отримання попереднього матеріалу, так отримання ілюстративних даних.

Спостереження є основним способом отримання первинної інформації.

Дякую за увагу! Слайд 23